
KLÍČ K SUDETENLANDU ANEB SUDETY V SOUČASNÉ ČESKÉ PRÓZE

ALEŠ MERENUS

THE KEY TO SUDETENLAND OR SUDETENLAND IN CONTEMPORARY CZECH PROSE

The study deals with the issue of the depiction of the Sudetenland in contemporary Czech prose production. Using the examples of Leoš Kyša's *Sudetenland* and Pavel Šuba's *Klíč k Morgenlandu* (The Key to Morgenland), it shows two different ways of treating the theme of the coexistence of Czechs and Germans in Czechoslovakia. The article compares a detective story set against the backdrop of counterfactual history with a narrative about the fictional characters' search for their roots in the historically authentic environment of the Moravian-Silesian Sudetenland. Set in border area of Czech Republic in 1990s, through *Sudetland* Kyša offers sceptical view on coexistence of two ethnical groups in the same geographical area which, according to the author, must result in a tragedy conditioned by hatred and grievance of people insurmountable even after many decades. *The Key to Morgenland*, on the contrary, shows that the attainment of the knowledge of bypast events works as a key to understanding each other which could result in mutual conciliation. The text reflects two opposite approaches to the theme of coexistence of ethnics in Sudeten, area which is lately frequently used for a fictional space setting in the contemporary Czech fiction.

Keywords: Sudetenland; Morgenland; contemporary Czech prose; Leoš Kyša; Pavel Šuba; World War II; displacement; Velvet revolution; counterfactual fiction

„Slovo *Sudety* v českém prostředí stále ještě není – a patrně nikdy nebude – čistým, bezpříznakovým historickogeografickým či kulturněgeografickým pojmem, při jehož užití by se okamžitě neotvíraly hlubiny asociací, historických reminiscencí a resentmentů – a s tím staré rány,“ píše v úvodu přehledového článku *Sudety a literatura* germanistka profesorka Ingeborg Fialová-Fürstová (FIALOVÁ-FÜRSTO-

VÁ 2017, 8). Citovaný text vyšel v roce 2017 na stránkách tematicky zaměřeného čísla časopisu *Plav*, provokativně nazvaného: *Sudetenland – Domov můj*. Od té doby uplynulo téměř deset let, během nichž se na českém knižním trhu objevilo hned několik prozaických titulů, jejichž námětem je život v příhraničních oblastech Česka známých jako Sudety (název odvozený z původního keltského slova překládaného jako „les kanců“). Někteří autoři pak slovo Sudety či sudetský použili přímo v názvu svých románů, aby každému potenciálnímu čtenáři bylo již při zběžném pohledu na obálku jasné, že ho zde čeká výprava do tajemného, kopcovitého území, plného lesů a podivně přízračných vesnic a městeček, kde se krvavá historie česko-německého soužití propisuje do současné podoby příhraniční krajiny i charakteru místních obyvatel.

SUDETSKÝ ROMÁN?

Motiv, či snad již postupně se (re)konstruující topos Sudet se v současné české próze začal viditelně prosazovat zejména v posledním desetiletí. V roce 2020 vydal prózu *Barevné podkolenky* s příznačným podtitulem *Příběh z předválečných Sudet* Michal Novotný, o dva roky později vyšla próza Alice Horáčkové *Rozpůlený dům* s podtitulem *Příběh sudetské rodiny*. Sudety jsou rovněž obvyklým dějištěm románových kronik Štěpána Javůrka *Chaloupky* (2020) a *Sudetský dům* I, II a III (2022–2024). V roce 2023 pak nově se rodící žánr sudetského románu zaznamenal tři výrazné přírůstky – grafický román Filipa Raifa *Sudentenlove*,⁽¹⁾ kontrafaktuální fikci *Sudetenland* Leoše Kyší a text Pavla Šuby *Na sudetských horách se nezpívá*. Rok předtím přitom Šuba vydal román *Klíč k Morgenlandu* (2022) zasazený do jedné zaniklé sudetské vesnice.

1 Prvním velkým komiksem odehrávajícím se v prostředí Sudet je však trilogie Jaroslava Rudiště o Aloisi Nebelovi *Bílý Potok* (2003), *Hlavní nádraží* (2004), *Zlaté Hory* (2005), kterou graficky ztvárnil Jaromír 99.

Obliba Sudet v současné české narativní kultuře je pochopitelná. Sudety jsou totiž, pokud si vypůjčím termín Daniely Hodrové, místem s tajemstvím (HODROVÁ 1994). Místem všeobecně známým, stále však málo probádaným, a tím pádem neodolatelně lákavým. Zalesněné kopce, vylištěné vesnice, místa s pohnutou historií, domorodí obyvatelé – tvrdí, drsní lidé, stejně drsní jako krajina, v níž žijí. Je to periferie, která stála po léta stranou zájmu a v níž jakoby v zakonzervované podobě přežívá minulost a kde dávné příběhy mají stále svou platnost. Stíny krvavých dějin spojených s nacionálními boji – které vyústily nejprve v masový exodus Čechů do vnitrozemí v době po Mnichovu a následně pak v poválečný odsun německy mluvícího obyvatelstva – se zde, aspoň ve fantazii řady autorů, stále zhmotňují a stále ovlivňují současné dění. Své pak vykonalo i více než čtyřicetileté období socialismu, které původní německý charakter oblasti změnilo k nepoznání. A právě tato divoká krajina se stala dějištěm románu Leoše Kyši *Sudetenland*, jenž v roce 2024 zaplavil česká knihkupectví, a také románu *Klíč k Morgenlandu* Pavla Šuby. Oba texty, odehrávající se ve stejném fikčním prostoru, přitom představují dva odlišné způsoby, jakými se dá k tématu Sudet přistoupit a jak se může naplnit znovu se ustavující žánrová varianta sudetského románu.

ALTERNATIVNÍ HISTORIE Z BRUNTÁLSKA

Leoš Kyša, rodák z Bruntálu, který prožil dětství v nedalekých Dvorcích – tedy v místech, kde se odehrává děj *Sudetenlandu*, je na literární scéně znám pod pseudonymem František Kotleta. Pod tímto jménem totiž už řadu let vydává čtenářsky velmi úspěšné sci-fi romány na pokračování – například trilogii *Bratrstvo krve* o boji upírů s mimozemšťany či postapokalyptickou sérii *Spad* odehrávající se v kulisách Prahy roku 2050 nebo na bojišti Ukrajiny, kterou se Rusku nepodařilo dobýt. Kyšu alias Kotletu však nezajímá pouze modelování budoucnosti, ale jeho pohled se v *Sudetenlandu* otáčí do minulosti, když čtenáři nabízí příběh, který se nikdy nestal, ale mohl

se stát, kdyby se historie ubírala jiným směrem. Jde tedy o fikci pracující s alternativní historií, kde fikční fakta odpovídají skutečným událostem pouze do určitého bodu, do jistého zlomového okamžiku, v němž se výhybka, po níž jede vlak příběhu, posune na jinou kolej, než po které jely skutečné dějiny.

S alternativní verzí historických událostí pracuje například také známý román *Otčina* (1992) Roberta Harrise, v němž Třetí říše neprohrála válku a Adolf Hitler se tak mohl dožít krásné osmdesátky. V českém prostředí se, podle ohlasů s nepříliš valným úspěchem, o tento typ kontrafaktuální fikce pokusila například Alena Mornštajnová v knize *Listopád* (2021), kde neproběhla sametová revoluce a socialismus zde trvá na věčné časy.⁽²⁾ Naproti tomu Kyša nabízí svět po listopadové revoluci, v němž ale na konci 40. let neproběhl masivní odsun německého obyvatelstva – tedy svět, kde Češi a Němci žijí stále spolu, lépe řečeno vedle sebe v jednom prostoru, tj. v prostředí divokých Sudet, kde je výbuch gejezíru sametové svobody provázený výbuchem léta potlačovaných nacionálních vášní.

Typ literatury pracující s alternativní historií má v zásadě experimentální charakter, protože se čtenáři pokouší namodelovat situace, které se nestaly, ale stát se klidně mohly. V tomto případě fabuluje události, které by se snad mohly odehrát, pokud by tehdejší vláda

2 Mnohem povedenějším dílem, které na historickém podkladě vytváří hned tři možné, ale historicky nerealizované, scénáře vývoje událostí po tzv. Mnichovu 1938, je divadelní komedie Pavla Molka *Monument pro Hradiště* (2024). První dějství ukazuje situaci, kdy prezident Beneš odjede na neohlášenou návštěvu do Londýna, kde s premiérem Chamberlainem dohodne vyhlášení britské protektorátní správy nad československým územím. Za odměnu se pak britský státník dočká řady pomníků a po něm pojmenovaných měst – například Uherské Hradiště je přejmenováno na Chamberlainovo Hradiště. Ve druhém dějství zase agilní Beneš vyjedná smlouvu se Sovětským svazem na „věčné časy“, která však znamená, oproti skutečnosti, předčasný nástup normalizace a brutální politické čistky, jejichž dopad pocítí i Benešova manželka, která odmítá souhlasit se vstupem sovětských vojsk. Poslední dějství pak znázorňuje vojenský převrat na Pražském hradě. Vlády se díky němu ujímá po moci a boji bažící Emanuel Moravec, jenž českou armádu dovede až k definitivní porážce. Žánr kontrafaktuální fikce naplňuje i politický sci-fi román Josefa Nesvadby *Peklo Beneš* (2002), v němž díky obratnému diplomatickému manévru hlavy státu Československo získá status neutrality. Myšlenkový experiment na téma Mnichova pak nabízí i románová mystifikace Jana Drnka *Žáby v mlíku* (2007), popisující vítězný boj československé armády a rychlou porážku Třetí říše. Alternativní verzi událostí roku 1968 zase nabízí román Jáchyma Topola *Kloktat dehet* (2005).

oslabila platnost tzv. Benešových dekretů a část původního obyvatelstva by zůstala ve své vlasti. V Kyšově *Sudentnlandu* se tedy ocitáme uprostřed parného června roku 1990, kdy do Bruntálu přijíždí mladý, svobodný regionální zpravodaj *Mladé fronty* Daniel Liebe, jenž zde chce napsat reportáž o členech místní buňky Občanského fóra. O té hrstce mladých nadšenců, kteří se v této komunistické baště pokoušejí budovat nové poměry. V románu se tak objevuje linie, kterou ocení všichni pamětníci 90. let, kdy se za pochodu a se spoustou provozních problémů ustavovala nová, svobodná žurnalistika.⁽³⁾ Přesvědčivost, s jakou Kyša konstruuje postavu novináře, je přitom dána osobní zkušeností – Kyša totiž nějakou dobu psal články pro *Právo* či *Hospodářské noviny*, i když vzhledem k jeho věku období listopadu 1989 prožil ještě jako školák. A právě tuto rovinu dila ve své recenzi *Sudetenladnu* vychvaluje například i redaktor *Hospodářských novin* Petr Honzejek.

V každém dobrém románu je více vrstev. A tou, kterou si lze v románu *Sudetenland* obzvláště užít, je vrstva novinářská. Je vidět, že autor, sám dlouholetý novinář, se dokázal perfektně vžít do situace žurnalistů z doby přelomu komunismu a demokracie. Zvláště těch regionálních. Strach, že je v nových poměrech vyhodí kvůli nedávným reportážím o hornících, kteří potřebují „klid na práci“, se rychle kompenzoval horečnou prací a co nejrychlejší adaptací na poměry nové (HONZEJK 2023).

Novinářská linie je v knize kontrapunkticky doplněna ukázkami z dobového tisku – podle autora z valné většiny autentickými –, jejichž titulky připomínají klíčové okamžiky polistopadových dějin (například amnestii prezidenta republiky) či neblahé důsledky nově nabyté svobody (krádeže Čechů v Rakousku, kriminalitu Romů, in-

3 S podobnou tematickou linkou (porevoluční novinařiny) velmi úspěšně pracuje také sci-fi román Michala Příbáně *Všechno je jenom dvakrát* (2016), který se shodou okolností odehrává z velké části rovněž v Sudetech – konkrétně na jedné horské chatě v Krkonoších.

cidenty s nacionálním podtextem na Slovensku apod.). Autor tímto způsobem do vyfabulovaného narativu vsunuje dokumenty ze skutečného světa, aby jimi komentoval a z nového úhlu nastínil děje odehrávající se ve fikčním světě a čtenáře tímto způsobem přesvědčil, že jeho verze historie není za vlasy přitažené fantazírování, ale poměrně reálná, uvěřitelná skutečnost, která se od té historické neliší v míře pravděpodobnosti, ale pouze tím, že se nikdy skutečně nestala.

Zásadní změnou oproti historickému narativu je v textu fiktivní projev sociálnědemokratického politika Zdeňka Fierlingera, který zmínil, samozřejmě s posvěcením Gottwaldovy KSČ, dopady odsunu. Oproti skutečnosti tak ve fikčním světě došlo pouze k částečnému odsunu. V republice zůstaly statisíce Němců, kteří byli koncentrováni u polských hranic – tedy v prostoru moravsko-slezských Sudet, kde potupně přežívali až do roku 1989. Někteří z nich přitom sami emigrovali v době tzv. velkého úprku v roce 1968, ale velká část setrvala a čekala na čas, kdy se zbaví okovů komunistické totality a budou moci znovu usilovat o vládu ve své domovině. Slovo Heimat se tak stává jedním z klíčových slov v celém románu, který ukazuje, podobně jako rudá nacistická dýka na jeho obalu, že krvavé dějiny neskončily, ale boj o Sudety pokračuje dál. Komunistická epocha totiž národnostní animozitu pouze zmrazila, uvedla do spánkového režimu, z něhož se postupně probouzí s novou silou a novou nenávistí. Možná o to větší, že po celých čtyřicet let zde Němci žili jako druhořadí občané s cejchem viny na čele.

Je samozřejmě na zvážení, nakolik lze od autora sci-fi či jiné, ryze žánrové literatury očekávat, že se takto složitého tématu zhostí s uměleckou přesvědčivostí, která přesáhne běžnou produkci v této oblasti. Na první pohled je přitom jasné, že Kyša není žádný nový Čapek, jeho kniha je v první řadě svižně napsané sci-fi, milostný román a divoká detektivka s poměrně očekávaným rozuzlením. Na textu je vidět, že autor píše s velkou lehkostí, věty formuluje bez velkých obtíží, někdy se mu podaří vtipné či jinak nevšední přirovnání, ale celkově je kniha psaná spíš rutinním stylem, občas trochu repetitivním. Milostná zá-

pletka s mladou černovláskou, která se pokouší smířit lidi z různých stran národnostní i názorové barikády, rozhodně není nejnosnější linií textu. Stejně tak hledání ztraceného nacistického pokladu či muničního skladu v textu trčí jako nepříliš dobře zpracované motivické klišé.

Naopak hlavní postava, židovský novinář Daniel pocházející z rodiny komunistických funkcionářů a policistů, poměrně dobře naplňuje roli neprofesionálního investigativce, který se shodou okolností ocitl ve víru událostí a nezbyvá mu než s nasazením vlastního života a za cenu mnoha podlitin a zlomeného nosu vypátrat vraha starého esesáka a přijít všemu na kloub. A to v průběhu tří, na události neuvěřitelně nabitých dní – v umění detektivky se tak Kyša může velmi směle rovnat například dnes znovuobjevovanému Jaroslavu Velinskému.

Jistě, dalo by se říct, že to vše jsou jen dobře zvládnuté postupy a profesionální práce s tradičními rekvizitami detektivního žánru. Z osobního zaujetí autora je však patrné, že jeho románu jde o něco víc. Z každé stránky je totiž cítit radost nejen z psaní, ale také radost z jakéhosi fiktivního návratu domů. Kyša se ve fikčním světě své knihy prochází doslova poslepu, protože jde krajinou, v níž strávil dětství a mládí a která se mu dostala pod kůži. Není to tedy jen příběh o tajemných Sudetech, kde se dějí podivné vraždy a probíhají podivné národnostní boje i mnoho let po válce, ale text vyprávějící také příběh Kyšova rodného kraje, té Bohem zapomenuté krajiny, kde noví osídlenci jen velmi těžko hledají způsob, jak přežít a porozumět místní půdě a podnebí. S Němci totiž odešla i kultura a tradicí předávané znalosti a dovednosti. Dalo by se říci jakési sudetské know-how.

S tímto reálným faktem pak kontrastuje ale skutečnost jiná, čistě fikční – tedy ta, která ukazuje, že kraj by nespasilo ani to, kdyby původní obyvatelé ze země nebyli odsunuti. Vazby mezi Čechy a Němci byly podle autorova mínění válkou natolik narušené, že další soužití by nebylo možné. Stejně jako i jen bazální kulturní výměna. Při první příležitosti by vzplály staré vášně a rozhořely se nedobožované bitvy. A tady už se dostávám ke klíčovému leitmotivu knihy a základnímu poselství románu, které by se dalo asi shrnout těmito slovy: Nenávist

a zlo je silnější než láska. Z Kyši se tak vlastně postupně vyklube jakýsi anti-Čapek, který věří v to špatné v člověku. „Nenávist je nakonec vždycky silnější než láska, Kláro. Je jedno, co jsi chtěla, je jedno, o čem mluví Havel nebo Dalajláma...“ (KYŠA 2023, 284). Z románu tak dýchá všudypřítomný zmar a skepse, protože lidé jsou a budou ovládáni démonem minulých křivd. A ti, co se jim postaví, protože věří v usmíření a lásku, nakonec zahynou, tak jako Klára na konci románu umírá v náručí svého milence Daniela. Taková čistokrevná nevíra a deprese – prostě absolutní sudetský zmar.

Zajímavým prvkem knihy jsou jména, do nichž autor ukryl řadu narázek a skrytých významů, možná i hádanek či interních vtípků. Jedna z postav knihy, pojednávající o křivdách a zločinech minulosti, které hýbou současností, se jmenuje Heda Gablerová (stejně jako titulní hrdinka analytického dramatu Henrika Ibsena), český policista vyšetřující zločin má příjmení Böhm (stejně jako postava vyšetřovatele Julia Fučíka), hlavní hrdina knihy o síle nenávisti se jmenuje Liebe. Vtipný, vzhledem k současné pověsti Bruntálu, ale i k podobě, jakou v Kyšově románu nabývá, je i původní německý název obce: Freudenthal – tedy údolí radosti.

VYMYŠLENÝ PŘÍBĚH PODLE SKUTEČNÝCH UDÁLOSTÍ

Román Pavla Šuby *Klíč k Morgenlandu* se vydává úplně jiným směrem, i když jeho dějiště, zaniklá ves Morgenland, dnes Ranná, se nachází pouze několik kilometrů od Bruntálu. Šubův román totiž nechce spekulovat o tom, co by se stalo, kdyby Němci zůstali, ale pokouší se, skrze fikční příběh dvou mladých milenců, zpřítomnit osud jedné v dějinách zapadlé vesnice, malého kousíčku světa, pro který válečné události znamenaly zkázu a zánik. Jde tedy o snahu udržet v kulturní paměti historii regionu, v němž došlo k fatální proměně obyvatelstva a s ní ke ztrátě kontinuity, kořenů a místní paměti. O tom ostatně nejlépe svědčí motto knihy, které zní: „Jen ten, kdo pozná svoje kořeny, může z nich vyrůst a naplno rozkvést.“

Pavel Šuba, podobně jako Leoš Kyša, je původní profesí novinář. Na rozdíl od Kyši však nepochází ze Sudet ani zde trvale nežije. Sudety ho však přitahují celý život. Do jitřní země, Morgenlandu, se poprvé dostal jako šestiletý chlapec na pionýrském táboře a tento zážitek v něm přetrval dlouhá léta. Z původní obce, která čítala něco přes deset stavení, zde totiž zbyl pouze jeden dům a ruiny několika dalších staveb. Toto magické místo Šubu uhranulo natolik, že se do něj pravidelně vracel a začal zde pátrat po jeho historii. Hledal v archivech, kontaktoval pamětníky, a dokonce se mu podařilo setkat se i s Adolfem Haubeltem, posledním žijícím Morgenland'anem, a natočit s ním rozhovor. Jeho vzpomínky použil v rozhlasovém dokumentu „Příběh osady Morgenland“, za nějž obdržel česko-německou novinářskou cenu. Panu Haubeltovi pak věnoval i následný román, *Klíč k Morgenlandu*, který se prostřednictvím fikčních postav snaží rekonstruovat události 30. a 40. let v malé obci nedaleko Malé Morávky, kam nevedla žádná pořádná cesta a kde se nesvítilo elektrinou, ale petrolejkami.

Stejně jako v Kyšově knize je centrálním motivem textu láska dvou mladých lidí, německé dívky Anni a českého mladíka Jana. A stejně jako v *Sudetenlandu* je tento milostný příběh tragický, podobně jako příběhy mnoha dalších obyvatel sudetského prostoru. Na rozdíl od Kyšovy knihy však Šuba nepracuje s jedním hrdinou a jednou vypravečskou linií, text je rozčleněn do několika pásem, z nichž každé je věnováno jednomu z členů rodiny Tieblerů. Vyprávění začíná v současném Berlíně, kde mladý sebestředný Johann obdrží jako dědictví po babičce velký mosazný klíč. A právě ten představuje centrální metaforu románu, protože jde o klíč, jímž odemkne historii vlastní rodiny a tím i příběh sudetského pohraničí. Je to více než potřebné, protože Johann až doteď netuší, že je potomkem sudetských Němců. Vlastně je to ještě horší, on ani neví, kdo to sudetští Němci jsou.

Pátrání po babiččině dědictví Johanna dovede nejprve do malé osady v Durynském lese nazvané Himmelreich (Nebe), kde nalezne babiččin deník. Z jeho stránek se dozví, že jeho babička Anni pocházela z malé vesnice v československém pohraničí, kde prožila prvních více

než dvacet let svého života. Společně se spolužákem Ignatzem chodila pěšky do několik kilometrů vzdálené Kleine Morau (Malé Morávky) do školy a žila obyčejný život venkovské dívky, až do jejího osudu vstoupil Jan Podlaha, mladý železničář z Moravy. Oba se do sebe zamilují, a i když spolu nepromluvili ani jediné slovo, zůstanou do sebe zamilovaní po mnoho let. Jan totiž, jakožto Čech, musí z kraje odejít a vrátit se může až na konci války na jaře roku 1945. Věrná Anni na něj čeká po celou tu dobu – a je to čekání trpké, protože na východní frontě zahyne jeden z jejích bratrů a druhý je prohlášen za nezvěstného. Její matka se zhroutlí a i otec, který jako voják zažil hrůzy první světové války, pomalu propadá beznaději. O Anni navíc usiluje prohnáný Ignatz, jehož pokřivená duše je dívce protivná.

Před finální katastrofou však příběh, podle očekávání, dojde k romantickému vrcholu – Jan se s Anni potká pod jasanem, kde se viděli poprvé, a konečně jí vyzná svou lásku, kterou ona opětuje. Blížíci se odsun pak Anni přivede k rozhodnutí oddat se Janovi i tělesně – jejich milování však přeruší čeští gardisté, kteří Jana krutě napadnou a jako českého zrádce, jak je Anni přesvědčená, také zastřelí. Nešťastná Anni pak o pár dní později nastoupí do transportu a společně s rodiči navždy opustí Morgenland. Jako památku si však do nového světa odváží klíč od jejich chalupy ukrytý v podrážce své boty.

V závěrečných kapitolách sledujeme opět jejího vnuka Johanna, který se nejprve domnívá, že klíč patří k zámku na kamenné rozhledně nad Himmelreichem. Brzy však zjistí, že zámek musí hledat ve Slezsku, v zaniklé obci Morgenland. Klíčem pak otevře nejen dveře rodného domu své babičky, ale také poslední tajemnou kapitolu rodinné historie. V jediném domě, který v zaniklé obci zůstal, totiž žije jeho děd Jan Podlaha se svou mladou neteří Lucií, do níž se Johann zamiluje podobně jako kdysi Jan do Anni.

Šubova kniha přichází v čase oživeného zájmu o léta tabuizovanou kapitolu české historie. Příběhy zmizelých sousedů, mapy zaniklých obcí, literatura psaná českými Němci – to vše v posledních letech vyvstává jako téma, které je třeba prozkoumat. Šubovi se přitom po-

dařilo napsat čtivý a dobře promyšlený příběh, v němž skloubil výpovědi svědků a informace z historických pramenů s vlastní imaginací. Jeho čisté vyprávění je sugestivní a dokáže evokovat místní dobovou atmosféru i kolorit. I jeho jazyk je, pro mě až překvapivě, neobyčejně přesný a vyzrálý, takže člověk knize promine i lehce sentimentální pasáž o milostném vzplanutí obou hrdinů. Síla výpovědi totiž spočívá v autorově zaujetí krajinou a lidmi, kteří za sebou zanechali nesmazatelnou stopu, svůj příběh, který je klíčem k porozumění celému Sudetenlandu. V této linii pak autor pokračoval i v prózách *Na sudetských horách se nezpívá a Fárplán Krnov*, kde prostřednictvím vyprávění sudetského Němce, symbolicky pojmenovaného Josef Böhmisch, odvíjí příběh poválečného hladového pochodu z Krnova do Králík, během něhož zahynulo tři sta lidí.⁽⁴⁾

SUDETY, ZEMĚ PŘÍBĚHŮ

Obliba Sudet jakožto fikčního prostoru je v současné české próze evidentně na vzestupu, což dokládá i nedávno vydaná sbírka povídek *Sudety: Ztracený ráj* (2025), kterou ilustroval ikonický výtvarník Sudet Jaromír 99⁽⁵⁾ nebo prozaické tituly *Anetchen, dívka ze Sudet* (2025) Jitky Blažkové či první díl rozsáhlejší rodinné sagy *Česká naděje* (2025) Karin Lindbergerové. Určitě se však ještě nedá mluvit o novém, žánrově svébytném sudetském či hraničním románu, jak jej v meziválečném i válečném období pěstovali německy píšící autoři.

Na druhé straně nelze popírat, že od počátku národnostního rozlamování Čech a rozdělování obyvatel do dvou přísně od sebe oddělených a vzájemně znesvářených národnostních táborů (tedy zhruba od poloviny 19. století) vznikaly německy psané, vášnivé

4 O vyhnání Němců ze Sudet viz například publikace *50 let po vyhnání; „Mami, jsou Němci horší než ostatní lidé?“*, která představuje osobní příběh německé rodačky z Krnova Eleonory Schwelly.

5 Své povídky odehrávající se v meziválečných Sudetech zde otiskli: Petra Dvořáková, Marie Hajdová, Jakuba Katalpa, Petra Klabouchová, Michaela Klevisová, Leoš Kyša, Kateřina Tučková, Michal Vrba, David Jan Žák.

a divoce proněmecké – a tedy většinou současně protičeské – texty publicistické, esejistické i beletristické, jež (obecně řečeno) hájily nárok na německou kulturní (ale i politickou) hegemonii v Čechách a vymezovaly se vůči ‚čechizaci‘ starých německých území a jejich agresivita postupem času narůstala. Tato národnostně ideologická pozice se vtělovala do všech žánrů německé literatury z Čech: od přírodních, reflexivních a pak i agitačních lyriků po satirické a historické romány; nejčitelněji se ale projevila v žánru ‚pražského studentského románu‘, jehož prominentním tvůrcem byl Karl Hans Strobl, a v žánru tzv. Heimatrománu / ‚románu o vlasti‘, jenž měl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku svou speciální podkategorii, Grentzlandroman / ‚román z či o pohraniční/pomezí‘, jenž – ať stvořen kýmkoli (k nejproslulejším autorům patřili Rothaker, Watzlik, Strobl, Pleyer, Hohlbaum, Ott) – sledoval vždy podobnou dějovou linii a zápletku: čestný, spravedlivý, pracovitý a obvykle chudý Němec z pomezí, většinou sedlák, jenž se k majetku, pokud nějaký vůbec vlastní, dostal jen usilovnou prací svých rukou, je ze svého statku, ze své země, již vlastní a kultivuje po staletí, vyháněn Čechem (či skupinou Čechů), který bez skrupulí užívá všech podlostí a úskoků, které ho jen napadnou, včetně erotických kouzel své manželky a dcer, nebo obecně českých dívek a žen (FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ 2017, 10–11).

V opačném gardu pak národnostně rozdělený svět českého pohraniční zobrazovali čeští pováleční autoři, jako například Václav Řezáč v románu *Nástup* (1953) pojednávajícím právě o odsunu Němců, kde se role kladných a záporných postav otočily ve prospěch Čechů. Nová, postmoderní verze sudetských románů čili románů ze Sudet naproti tomu obvykle nenabízí černobílou, předem nastavenou optiku, kterou by se daly postavy rozdělovat na dobré a špatné.⁽⁶⁾ Dichotomie

6 Paleta přístupů k sudetskému tématu je samozřejmě mnohem širší. Za zmínku určitě stojí román Karla Ptáčníka *Město na hranici* (1956), trilogie Věry Sládkové *Malý muž a velká žena* (1974–1982) či kniha křesťansky orientovaného autora, katolického faráře

záškodnický Němec a dobrý Čech se transformuje v zobrazení boje člověka s mocí (stejně jako už v 60. letech) a také těmi, kdo uvěřili zhoubné ideologii – ať už nacistické, či komunistické anebo také té kapitalisticko-sametové. Odstup od ideologických schémat je přitom v Kyšově knize natolik razantní, že člověku až vyrazí dech, zejména ve chvíli, kdy vedle sebe na stejnou úroveň provokativně položí dva revolucionáře: rudého Lenina a sametového Havla. Naproti tomu Pavel Šuba se přidržuje mnohem víc současného narativu smíření, čímž se dostává do sousedství knih Kateřiny Tučkové, která téma odsunu zpracovala ve svém prvním úspěšném románovém opusu *Vyhnání Gerty Schnirch* (2009).

CC BY-SA 4.0.

Mgr. Aleš Merenus, Ph.D.

Oddělení pro výzkum moderního českého divadla

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Veveří 365/46

602 00 Brno

merenus@ucl.cas.cz

Při práci na textu studie byly využity zdroje výzkumné infrastruktury České literární bibliografie (kód ORJ: 90243).

Františka Hobizala *Šumavská trilogie* (2004). Z nedávné doby téma Němců žijících v Sudelech částečně zpracovávají také romány Jakuby Katalpy *Němci* (2012) a *Úlice: Liebesroman* (2025). Novela Veroniky Bendové *Vytěženej kraj* (2019) pak zobrazuje těžbou a vysídlením původního Německého obyvatelstva narušenou krajinu severních Čech.

LITERATURA

FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg. 2017. „Sudety a literatura.“ *Plav* 13(4), s. 8–11.

HODROVÁ, Daniela. 1994. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP.

HONZEJK, Petr. 2023. „Co kdyby neproběhl odsun Němců? Sudetenland je skvělá alternativní historie a nejlepší kniha o nás v jednom.“ www.hn.cz, <https://archiv.hn.cz/c1-67263050-co-kdyby-neprobehl-odsun-nemcu-sudetenland-je-skvela-alternativni-historie-a-nejlepsi-kniha-o-nas-v-jednom>.

KYŠA, Leoš. 2023. *Sudetenland*. Praha: Dobrovský.

ŠUBA, Pavel. 2022. *Klíč k Morgenladu*. Praha: ZED.